

سازمان شدگی مطالعات ترجمه *

ابوالفضل سنجرانی^{۱*}

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۰۱ تاریخ چاپ: ۱۴۰۰/۰۵/۰۱

چکیده

ترجمه کتبی و شفاهی به عنوان یک فعالیت حرفه ای برای مدت طولانی در بسیاری از کشورها و در سطح بین المللی از طریق مراکز آموزش ترجمه، انجمن های حرفه ای، اصول اخلاقی، شرکت های خصوصی و ادارات دولتی (که نمونه بارز آن کانادا است) و سازمانهای بین المللی (مانند واحد تخصصی ترجمه کتبی و شفاهی اتحادیه اروپا) به مرحله سازمان شدگی رسیده است. سازمان شدگی مطالعات ترجمه، یعنی رشته دانشگاهی که تحقیقات در مورد شاخه های مختلف ترجمه کتبی و ترجمه شفاهی را در بر می گیرد، به نسبت بسیار کمتری پیشرفت کرده است. این مقاله اهمیت موضوع را توضیح می دهد و جنبه های تاریخی و سایر موارد سازمان شدگی مطالعات ترجمه را تحلیل می کند.

واژگان کلیدی

سازمان شدگی، مطالعات ترجمه، تاریخ

۱. دانشجوی دکتری ترجمه، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

اهمیت سازمان شدگی مطالعه ترجمه

تحقیق در مورد ترجمه شفاهی و کتبی فی نفسه مطلوب است زیرا به خودی خود یافته های که بر اساس تحقیقات باشند می تواند به بهبود فعالی ترجمه و آموزش آن در طولانی مدت کمک کند. برخی از مترجمان ادعا می کنند که هنوز نقش مطالعات ترجمه در بهبود فعالیت ترجمه را ندیده اند و اندازه گیری این سهم به صورت موثق و مطمئن تا کنون امری دشوار بوده است - اما این موضوع نقش مشابه با پژوهش های علوم سیاسی یا اقتصاد و تاثیر آنها بر مدیریت سیاسی یا اقتصادی یک کشور دارد. از طرف دیگر، مطالعه ترجمه به وضوح در آموزش مترجمین نقش داشته است، نقش مطالعات ترجمه ارائه مفاهیم اساسی و نظریه هایی که بر پایه آنها روش های تحقیق جدید شکل می گیرد و راهنمایی های کاربردی برای مترجمان است مانند نظریه اسکوپوس و نظریه های ترجمه شفاهی.

سازمان شدگی تحقیق در مورد ترجمه کتبی و شفاهی نیز به دو دلیل فنی و جامعه شناختی مهم است. دلیل اول آن این است که برای اینکه تحقیق در مورد یک موضوع خاص موثر باشد، به حجم زیادی از مطالعات نیاز دارد، به ویژه هنگامی که تنوع زیادی در مورد پدیده مربوط وجود داشته باشد، همانطور که در ترجمه کتبی و شفاهی وضعیت به همین روال است. نظریه ها و روش ها از طریق یک فرایند جمعی مطرح و آزمایش می شوند و تکامل می یابند. این فرایند شامل کار تعداد زیادی محقق و جایگزینی مطالعات انجام شده می شود؛ اما تحقیقات به ساعت ها زمان نیاز دارند و گاهاً مقدار قابل توجهی منابع مالی - اگرچه مطالعات ترجمه به رشته های کم هزینه تعلق دارد، زیرا بیشتر این تحقیقات با تجهیزات و فناوری کمی انجام می شود. این فرایند باعث ایجاد طرح سوال درباره انگیزه می شود: چرا پس محققان وقت و تلاش شان را صرف تحقیق در زمینه ترجمه کتبی و شفاهی می کنند؟ از آنجا که انگیزه های مالی کمی وجود دارد. البته تحقیق در زمینه ترجمه ماشینی برای شرکت های خصوصی جز استثنا ها است، بهترین انگیزه برای انجام تحقیق، تحقیق برای نیازهای تحقیقاتی مرتبط با یک رشته دانشگاهی سازمان شده است: دانشجویان فارغ التحصیل نیاز به نوشتن پایان نامه دارند و اعضای هیئت علمی موظف به تحقیق هستند.

ثانیاً، برای موثر بودن تحقیق، سؤالات مطرح شده باید مربوط به رفع نیازهای خاص جامعه باشد و شیوه های تحقیق هم باید با محیط تحقیق موجود سازگار باشند. هنگامی که تحقیقات مربوط به ترجمه شفاهی و کتبی در ی گروه مطالعات ترجمه انجام نشود و در گروه جامعه شناسی، تاریخ یا مطالعات فرهنگی انجام شود، مشکلات اصلی از نوع اقتصادی هستند. پدیده های مربوط به ترجمه می توانند در لیست اولویت های بسیار پایین جامعه باشند و از این رو سهم آنها از منابع اختصاص یافته برای تحقیق در این مورد کاهش می یابد. وقتی تحقیق درباره مطالعات ترجمه در گروه زبان شناسی انجام می شود، معمولاً در وهله اول به عنوان یک فعالیت زبانی در نظر گرفته می شود تا یک فعالیت ارتباطی هدفمند و مولفه های مهم تکنیک ها و استراتژی های فرآیند و محصول ترجمه نادیده گرفته می شوند. به نظر می رسد که مطالعات ترجمه سازمان شده بهترین روش برای دستیابی به آزادی کامل برای لیست کردن الویت های پژوهشی و ایجاد

شیوه های پژوهشی مرتبط با رشته ترجمه است تا اینکه بخواهیم از رشته های دیگر شیوه های پژوهشی را به عاریه بگیریم.

ثالثاً، مطالعات ترجمه سازمان شده می تواند سهمی در بالا بردن اعتبار مترجمان شفاهی و کتبی از طریق محیط های آکادمیک داشته باشد. جامعه آکادمیک یا بطور کلی جامعه به حرفه هایی که نیازمند آموزش در موسسات آموزشی است و اعتبار آکادمیک بالایی دارد، یعنی فعالیت های پژوهشی و درجات معتبری دارد، اعتبار کامل آکادمیک اعطا می کند. تحقیقات درباره ترجمه کتبی و شفاهی تحت عنوان مطالعات ترجمه سازمان شده مزایای غیرقابل انکاری دارد. اگر چنین تحقیقاتی تحت عنوان دپارتمان های زبانشناسی یا زبان های مدرن، روانشناسی، ارتباطات، مطالعات ادبی و مطالعات فرهنگی انجام شود. اعتبار اجتماعی آنها به ترجمه بسیار ضعیف تر از حالتی است که تحت عنوان مطالعات ترجمه انجام شود.

سازمان شدگی مطالعات ترجمه: بررسی مختصر

خاستگاه

بعضی از رشته ها به عنوان رشته های تحقیقی در داخل سایر رشته ها یا در مرزهای رشته های دیگر ایجاد شده اند (مانند روانشناسی و زبانشناسی). با گذر زمان که تحقیقات بیشتری به موضوعات اختصاص می یابد، نظریه ها ایجاد می شوند، با روش های تحقیق خاص، گردهمایی هایی سازماندهی می شوند و گروهی از محققان که علاقه مند به این زمینه هستند، شکل می گیرد. سرانجام ژورنال های اختصاصی ایجاد می شود. گروه های آموزشی و مراکز تحقیق با جایگاه آکادمیک و اداری شکل می گیرد. هنگامیکه یک رشته چنین اعتبار سازمانی دریافت کرد، اعضای جدید آن می توانند ادعای هویت در آن رشته کنند. می توانند خود را اعضای آکادمیک آن رشته اعلام کنند.

مطالعات ترجمه روند غیرعادی را طی کرده است. فعالیت ترجمه کتبی و شفاهی به روزگاران قدیم بازمی گردد. نوشتن درباره آنها به رم و یونان قدیم و به دوران رنسانس باز می گردد؛ اما هیچ کدام آکادمیک نبودند. انتشارات خاص مربوط به ترجمه از سال ۱۹۵۰ شروع شد.

نوشته های اولیه مربوط به کتفورد، یاکوبسن، مونین، وینی و داربلنت در زیر شاخه های زبانشناسی نوشته شده است. حتی کتاب ها و نوشته های نایدا (علم ترجمه) هم اختصاصاً برای رشته خاص ترجمه نوشته نشده است.

در اواخر دهه ۱۹۶۰، ۱۹۷۰، تحقیقاتی که روی ترجمه کتبی و شفاهی در نقاط مختلف دنیا انجام می شد. سؤالات و روش های تحقیق مختص رشته ترجمه را استفاده می کردند. آنها مقاله جیمز هولمز (۱۹۷۲) با نام "نام و ماهیت مطالعات ترجمه" را اغلب به عنوان سنگ بنای رشته مطالعات ترجمه ذکر می کنند که خواسته بسیاری از صاحب نظران ادبیات غرب هست که تحقیقات خود را در غالب رشته مطالعات ترجمه انجام دهند. اقدامات مترجمان شفاهی و کتبی نیز در این راستا حائز اهمیت است. یکی از مثال های معروف که برای جامعه مترجمان شفاهی آشنا است سلسکویچ است. او مترجم شفاهی دادگاه فرانسوی و تعلیم دهنده نیز است. در اواخر سال ۱۹۷۰ تقاضای یک رشته دانشگاهی برای ترجمه

کتبی و شفاهی داشت که براساس فعالیت های حرفه ای باشد. او در میان دوره های آموزشی تربیت مترجم شفاهی و کتبی در دانشگاه سوربن فرانسه، دوره دکتری ترجمه شفاهی و کتبی را راه اندازی کرد و آغازگر حرکتی برای شروع سایر دوره های دکتری در کشورهای دیگر از سال های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ شد.

بسیاری از اعضای هیئت علمی کارهای تحقیقاتی خود را انجام داده بودند اما کمپینی برای حمایت از ایجاد رشته ترجمه کتبی یا شفاهی ایجاد نکرده بودند. بدون دخالت مترجمان و مریبان، تعداد اعضای هیئت علمی علاقه مند به تاسیس رشته جدید در حدی نبود که بتوانند رشته جدیدی تاسیس کنند. سیل جدید فارغ التحصیل رشته ترجمه و اعضای هیئت علمی جدید رشته ترجمه در اواخر قرن نوزدهم باعث تسریع ایجاد رشته جدید شد. چهارده بعد از اینکه رشته مطالعات ترجمه ایجاد شد، تعداد زیادی از نویسندگان هم مترجم شدند و هم محقق، هم مترجم هستند و هم تعلیم دهنده هایی که تحقیق هم انجام می دهند.

کاملاً مشخص است که اعضای هیئت علمی که عضو جامعه مترجمان هستند اما مترجم کتبی یا شفاهی نیستند هم سهم بزرگی در این رشته دارند. آنها با فراهم کردن نظریه ها ترجمه به مترجمان کمک شایانی کردند. به مترجمان در رعایت هنجارهای تحقیق و نوشتار کمک کردند، به آنها کمک کردند که روابط موثری با مقامات دانشگاهی داشته باشند. بخشی از شخصیت های مهم رشته مطالعات ترجمه اعضای هیئت علمی آن هستند، نه مترجمان شفاهی و کتبی آن، اگرچه بعضی از آنها در برهه ای عضو هیئت علمی بوده اند.

به سمت سازمان شذگی مطالعات ترجمه

اگر نشانه هایی مانند وجود ژورنال ها، گروه های آموزش ترجمه و مراکز تحقیق که شامل جامعه آموزشی در اواخر دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ را در نظر بگیریم، پیشرفت های اندکی در ارتباط با سازمان شذگی مطالعات ترجمه رخ داده است. اگر صدها کتاب، مقاله، رساله و پایان نامه در این دوره های زمانی چاپ شده است و فعالیت های حرفه ای ترجمه کتبی و شفاهی در کشورهای زیادی از طریق دوره های آموزشی ترجمه، انجمن های اخلاقی و حرفه ای ترجمه سازمان شده شده اند. اعضای هیئت علمی بیشتر تحقیقات خود درباره ترجمه کتبی و شفاهی را در گروه های آموزشی غیر ترجمه ادامه دادند.

مرکز تحقیقات ترجمه دانشگاه سوربن سازمان شذگی خودش را از طریق فعالیت های اصلی تحکیم کرد و تأثیرات خودش را در میان موسسات تربیت مترجم شفاهی و کتبی گسترش داد؛ اما با سایر گروه های آموزشی مطالعات ترجمه در سایر نقاط دنیا تعاملی برقرار نکرد. با دانشگاه های کشور آلمان، روسیه و اروپای شرقی که تحقیقاتی روی ترجمه انجام می دادند، تعاملی برقرار نشد.

اتفاقاتی که در اواخر دهه ۱۹۹۰ برای رشته مطالعات ترجمه رخ داده و در سازمان شذگی مطالعات ترجمه نقش داشته به شرح زیر است.

اول از همه با از بین رفتن مرزها بین شرق و غرب اروپا، ملزومات ترجمه شفاهی و کتبی به طور فزاینده ای رشد کرد و مراکز آموزش ترجمه زیادی برپا شد.

همچنین مرزهای سیاسی هم دیگر نمی توانست باعث عدم گردش سیل اطلاعات درباره چنین تحقیقاتی شود و بسیاری از تعاملات بین کشورها انجام شد. گردهمایی ها و کنفرانس های متعددی بین کشورها انجام شد. این یک تغییر بزرگ بود چون تعداد اعضای آکادمیک در سطح ملی برای اینکه یک جامعه آکادمیک معنی دار تشکیل دهند بسیار کم بود اما در سطح بین المللی تعداد آنها کفایت می کرد تا با منافع و علایق مشترک درباره تحقیق در ترجمه شفاهی و کتبی یک جامعه آکادمیک بزرگ را تشکیل دهند.

همچنین در پایان دهه ۱۹۸۰ و اوایل ۱۹۹۰، نشانه های جدیدی از سازمان شدگی مطالعات ترجمه پدید آمد که شامل ژورنال های اختصاصی و کتاب های جدید بود. قبلا مقالات در ژورنال متا^۲ دانشگاه مونترال و ژورنال بیبل^۳ همراه با سایر مقالات چاپ می شد؛ اما هیچ ژورنالی صرفا اختصاصی جهت چاپ مقالات ترجمه شفاهی و کتبی وجود نداشت. ژورنال اینترپرتیر نیوزلیتر^۴ برای چاپ مقالات ترجمه شفاهی در سال ۱۹۸۸ تاسیس شد. سال بعد ژورنال تارگت^۵ و بعد از آن ژورنال ترنسلیتور^۶ در سال ۱۹۹۵ و اینترپرتینگ^۷ در سال ۱۹۹۶ تاسیس شدند.

کتابخانه تخصصی بنجامین^۸ هم در اوایل سال ۱۹۹۰ تاسیس شد. تا پایان دهه اول بیش از سی نسخه کتاب تخصصی داشت و تا سال ۲۰۱۲ آن ها را به بیش از صد نسخه رساند و انتشارات اس تی جروم^۹ که به ترجمه اختصاص داشت در سال ۱۹۹۵ تاسیس شد.

همزمان با گسترش انتشارات در حوزه مطالعات ترجمه، جامعه مطالعات ترجمه نیز شکل گرفت. یکی از آغازگران این جامعه جوز لمبرت^{۱۰} از دانشگاه لوون بود. او با همکاری توری^{۱۱} از سال ۱۹۸۹ هر ساله برنامه های تابستانی دکتری و سمینار برگزار می کردند. نقش این مدارس تابستانی در شفاف سازی جامعه مطالعات ترجمه و سازمان شدگی آن قابل ملاحظه بود. سهم بسیار زیادی از صاحب نظران مطالعات ترجمه در دنیا مربوط به این موسسه است و همچنین تعداد زیادی از فارغ التحصیلان ترجمه نیز در این سمینارها توانستند با اعضای مطالعات ترجمه تعامل داشته باشند.

این تعاملات باعث می شود که دانش آموختگان احساس کنند که متعلق به جامعه تحقیقاتی بین المللی یکسانی هستند. موفقیت موسسه ستر^{۱۲} الهام بخش سایر موسسات در انگلیس و سایر کشورها شد. شاید یکی از بزرگترین آنها برنامه

^۲ Meta

^۳ Babel

^۴ The Interpreters Newsletter

^۵ Target

^۶ The Translator

^۷ Interpreting

^۸ Benjamins Translation Library

^۹ St Jerome

^{۱۰} Jose Lambert

^{۱۱} Toury

^{۱۲} CETRA

جامع دکتری آنتونی پیم^{۱۳} در دانشگاه روویرا ویرجینیا^{۱۴} در کشور اسپانیا در سال ۲۰۰۴ باشد که در آن یک ترم زمستانی و ترم بهار همراه با سخنرانی و وینار و دوره های خصوصی برگزار می شد. دوره های یو آر وی^{۱۵} که منجر به تاسیس مقطع کارشناسی ارشد شد و در پی آن بعد از اتمام دوره دانشجویان وارد مقطع دکتری می شدند، بسیاری از اساتید با دوره موسسه سترا مشترک بودند.

در سال ۱۹۵۲ یک برنامه کاملاً مرتبط به موسسه سترا به نام جامعه مطالعات ترجمه اروپا با کمک خانم هورنبی در دانشگاه وین اتریش هم برپا شد. بسیاری از اعضای آن از اساتید قدیمی سترا یا کارمندان آن بودند. برخلاف نام این مرکز، همه اعضای آن اروپایی نیستند و اعضای آن از کشورهای مختلف دنیا هستند. سهم این مرکز در سازمان شدگی مطالعات ترجمه ایجاد یک جامعه بین المللی از اساتید برای جامعه مطالعات ترجمه بوده است. دوازده سال بعد انجمن بین المللی ترجمه و مطالعات فرهنگی ایجاد شد. همچنین مراکز ملی ترجمه هم تاسیس شدند مانند انجمن کانادایی مطالعات ترجمه، انجمن مطالعات ترجمه آمریکا و انجمن مطالعات ترجمه ژاپن و برزیل و یک مرکز جدید به نام جامعه مطالعات ترجمه اسرائیل.

این جامعه اساتید از طریق وجود ژورنال های اختصاصی که باعث اتحاد محققان ملی و بین المللی و با تمرکز روی ترجمه کتبی و شفاهی و از طریق همایش ها، انتشارات، کمیته ها سهم بزرگی در انجام مطالعات ترجمه به عنوان یک گروه اجتماعی داشته اند. آنها باعث شدند که محققانی از طیف های متنوع با روش های تحقیق متفاوت را گرد هم بیاورند. محققانی از رشته ترجمه ادبی، ترجمه شفاهی دادگاه، زبانشناسی، لغت شناسی، علوم سیاسی و شناختی را گرد هم آوردند و این سوال ایجاد شد که آیا منطقی است که با تمام اینها صحبت از یک رشته بکنیم. در واقع می توانیم بگوییم که مطالعات ترجمه، همه این ها را شامل می شود هنگامیکه بخواهیم روی تمام اشکال ترجمه تحقیق انجام دهیم. همین رویه شامل مطالعات ترجمه شفاهی نیز می شود که کار خود را با تمرکز روی ترجمه شفاهی کنفرانس ها شروع کرد و کم کم به سمت ترجمه شفاهی انجمنی پیش برد. اساتید در ابتدا تمرکز روی تحقیقات ترجمه شفاهی کنفرانس ها داشتند و سپس وارد تحقیقات ترجمه شفاهی انجمنی، ترجمه شفاهی دادگاه و ترجمه شفاهی نشانه ای شدند و این اساتید در نهایت علاقه مند به تحقیق درباره ترجمه شفاهی کنفرانس شدند. همه این موارد منجر به تشکیل هیئت تحریریه ژورنال های ترجمه شفاهی و ژورنال بین المللی آموزش ترجمه شفاهی شد.

در بحث سازمان شدگی مطالعات ترجمه اکنون در چه مرحله ای قرار دارد؟

اگر بخواهیم از لحاظ اجتماعی درباره مطالعات ترجمه سخن بگوییم، به نظر می رسد که مطالعات ترجمه باتوجه به جامعه اساتید، مدارس تابستانی و رویدادهای تقویمی متنوع توانسته است که اعتبار بین رشته ای کسب کند.

¹³Anthony Pym

¹⁴Rovira i Virgili in Tarragona

¹⁵URV program

در مورد انتشار کتاب و مقاله هم رشته مطالعات ترجمه با داشتن دوازده ژورنال مطالعات ترجمه و مجموعه کتاب های مطالعات ترجمه انتشارات بنجامین و ناشران تخصصی مطالعات ترجمه، استانداردهای معمول را کسب کرده است. البته هنوز هم عواملی وجود دارند که مطالعات ترجمه برای اینکه بتواند به عنوان یک رشته معرفی شود وجودشان ضروری است. اول و مهمتر از همه این است که تعداد کمی دانشگاه با دپارتمان ترجمه وجود دارد. گروه های ترجمه معمولاً با ادغام در گروه های زبانشناسی و زبان های مدرن و ادبیات انگلیسی فعالیت دارند. حتی در دوره های آموزش ترجمه نیز تحت عناوین زبانشناسی کاربردی یا زبان های مدرن قرار می گیرند.

به عبارتی دیگر، در حالیکه مقامات دولتی و دانشگاهی می دانند که آموزش ترجمه به یک رشته خاصی تعلق دارد اما بازهم به آن لقب سازمان شده نمی دهند به جز کشورهایی مانند اسپانیا و اتریش در قاره اروپا و در شرق هم کشور چین. این عدم سازمان شدگی مطالعات ترجمه را می توان از نمایه سازی ژورنال های آن تحت نمایه علوم انسانی یا رشته زبانشناسی هم فهمید.

چشم اندازی برای آینده

در مطالعات ترجمه شواهد فراوانی وجود دارد که نشان می دهد فعالیت های ترجمه شفاهی و کتبی فعالیت محض زبانشناسی یا ادبی نیست، بلکه فعالیت ارتباطی است که در آن فاکتورهای اجتماعی، روان شناسی، شناختی، اقتصادی، فرهنگی و تاریخی نقش مهمی دارند.

استقلال رشته و ماهیت بین رشته ای مطالعات ترجمه در جوامع مطالعات ترجمه دو امر کاملاً ضروری است- این یک ایده است که مکرراً در مقالات و کنفرانس ها مطرح می شود- همین ضرورت ها مانع ایجاد تحقیقات مشترک تحت عنوان یک رشته خاص است.

تنوع علایق، مضامین و روش های موجود در ژورنال های مطالعات ترجمه و کنفرانس های آن که در اعضای اساتید و شرکت کنندگان کنفرانس ها نیز نمایان است، نشان می دهد که همه اعضا با وجود تفاوت ها احساس می کنند به یک رشته خاص تعلق دارند. در عناوین اجتماعی می توانیم بگوییم که مطالعات ترجمه وجود دارد و روز به روز هم قوی تر می شود.

سوالی که باقی می ماند این است که: چه موقع به جایگاه آکادمیک اصلی خودش می رسد؟

مثال های اسپانیایی و چینی این را عنوان می کند که بهترین روش ادغام تحقیقات برنامه های تربیت مترجم شفاهی و کتبی است و ملزم کردن دانشجویان و اساتید به انجام تحقیقات است. هرچقدر میزان تحقیقات ترجمه شفاهی و کتبی زیاد شود و کیفیت آنها ارتقا یابد، در پی آن مطالعات ترجمه به رسمیت شناخته می شود.

References

1. Gile, Daniel, Hansen, Gyde & Pokorn, Nike K. (eds). 2010. Why Translation Studies Matters. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
2. Nicodemus, Brenda & Swabey, Laurie (eds). 2011. Advances in Interpreting Research. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
3. Nida, Eugene. 1964. Toward a science of translating. Leiden: Brill. Holmes, James. ۱۹۸۸. "The Theory and Practice of Translation". In: James Holmes (ed), Papers on Literary Translation and Translation Studies. Amsterdam: Rodopi. ۱۰۶-۱۲۶.